

Advies van het Europees Economisch en Sociaal Comité over de mededeling van de Commissie aan het Europees Parlement, de Raad, het Europees Economisch en Sociaal Comité en het Comité van de Regio's over digitalisering van het energiesysteem — EU-actieplan

(COM(2022) 552 final)

(2023/C 184/17)

Rapporteur: **Thomas KATTNIG**

Corapporteur: **Zsolt KÜKEDI**

Raadpleging	Europese Commissie, 25.11.2022
Rechtsgrond	Artikel 304 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie
Bevoegde afdeling	Vervoer, Energie, Infrastructuur en Informatiemaatschappij
Goedkeuring door de afdeling	7.3.2023
Goedkeuring door de voltallige vergadering	22.3.2023
Zitting nr.	577
Stemuitslag	
(voor/tegen/onthoudingen)	198/1/7

1. Conclusies en aanbevelingen

1.1. Het EESC steunt de doelstellingen en is ingenomen met de meeste van de in het actieplan voorgestelde maatregelen. Het EESC heeft met name het verband tussen de energietransitie en de digitale transformatie al duidelijk gemaakt door te wijzen op de voordelen van digitalisering op het gebied van energiebesparing, vermindering van de energie-intensiteit en een beter beheer van de energie-infrastructuur. Hoewel de optimistische toon van het actieplan inspirerend is, neigt de Commissie er echter toe voorbij te gaan aan het feit dat de fysieke realiteit heel anders is dan de praktijkvoorbeelden van digitalisering die in het actieplan worden genoemd.

1.2. Hoewel zowel de strategische aanpak als de specifieke maatregelen van het actieplan in de goede richting wijzen, verzuimt de Commissie het actieplan te integreren in het algemene energiebeleid. Een tunnelvisie die alleen gericht is op digitalisering en geen aandacht heeft voor het algemene kader zal niet de voordelen opleveren die in het actieplan terecht worden toegelicht. De digitalisering van het energiesysteem moet leiden tot coöperatieve oplossingen waarbij de gebruikers worden gestimuleerd om deel te nemen aan het gedigitaliseerde energiesysteem; bijvoorbeeld het gebruik van slimme meters en het gebruik van voor bidirectioneel laden geschikte elektrische auto's die de stabiliteit van het elektriciteitsstelsel ondersteunen. Peer-to-peerhandel, virtueel zelfverbruik en het delen van energie vereisen stuk voor stuk digitale instrumenten. Administratieve belemmeringen maken deze praktijken echter onaantrekkelijk, of er is een gebrek aan doeltreffende stimulansen.

1.3. Het EESC bevestigt dat het absoluut noodzakelijk is om het energiesysteem slimmer en flexibeler te maken, maar het energiesysteem staat momenteel onder druk door tekortkomingen zoals de rigiditeit van het transmissie- en distributienetwerk als gevolg van onvoldoende investeringen in de energie-infrastructuur. Sommige energieleveranciers hebben flinke winst gemaakt, maar er is niet genoeg geïnvesteerd in slimme netwerken om de doelstellingen van de energietransitie te halen. De uitbreiding en transformatie van het net loopt achter als gevolg van het regelgevingskader, dat investeringen in onder meer digitalisering en flexibilisering niet stimuleert; de bestaande netten zijn niet meer geschikt voor de transmissie en distributie van volatiele energie. Om netwerkonderbrekingen in het gedigitaliseerde energiesysteem te voorkomen, moeten we dringend beginnen met de transformatie van ons energiesysteem door het netwerk (transmissie- en distributienet) te ontwikkelen en uit te breiden.

1.4. Het EESC verzoekt de Europese Commissie om de ideeën achter de "bevordering van investeringen in digitale elektriciteitsinfrastructuur" op te nemen in een wijziging van artikel 58 van Richtlijn (EU) 2019/944 van het Europees Parlement en de Raad van 5 juni 2019 betreffende gemeenschappelijke regels voor de interne markt voor elektriciteit en tot wijziging van Richtlijn 2012/27/EU⁽¹⁾, zodat er een regelgevingskader komt dat investeringen in de digitalisering van

⁽¹⁾ PB L 158 van 14.6.2019, blz. 125.

elektriciteitsnetten daadwerkelijk stimuleert. Tegelijkertijd moeten flexibiliteitsmarkten worden ontwikkeld om flexibele consumptie, opwekking en prosumptie op basis van digitale technologieën aantrekkelijk te maken.

1.5. Meer dan zes jaar na de presentatie van het pakket schone energie spelen zowel energiegemeenschappen als collectief zelfverbruik nog steeds een kleine rol in de Europese energiesystemen. De Europese Commissie heeft tot nu toe het bestaan van belemmeringen voor deze vormen van energieopwekking en -verbruik genegeerd. De Europeanen moeten prikkels krijgen die hen er uiteindelijk van overtuigen en motiveren al hun energiegerelateerde activiteiten te digitaliseren. In veel gevallen is ook een duidelijk wettelijk en administratief recht nodig. Het EESC roept de Commissie en de lidstaten op om overeenkomstige initiatieven te ontwikkelen, met inbegrip van rechtstreekse steun om energiegemeenschappen en collectieve prosumenten in staat te stellen hun volledige potentieel te ontwikkelen, waarbij deze vormen van opwekking en verbruik, met name op het gebied van voorzieningszekerheid, een cruciaal onderdeel van het systeem moeten worden. Anders zullen digitale instrumenten geen verschil maken.

1.6. Het EESC wijst er nogmaals op dat een klimaatneutrale, gedecentraliseerde en gedigitaliseerde energievoorzieningsstructuur met de juiste aanpak aanzienlijke positieve gevolgen kan hebben voor de werkgelegenheid en de economie, met name de regionale economieën⁽²⁾. In de huidige crisis heeft de Europese Unie behoefte aan een algemene aanpak van het energiebeleid waarin de specifieke energie- en klimaatgerelateerde problemen worden gecombineerd met de doelstellingen van het sociale en regionale cohesiebeleid.

1.7. Het EESC merkt echter op dat een veranderingsbeleid alleen succesvol kan zijn als het rekening houdt met de verschillende sociale dynamieken die bij de transitie een rol spelen en deze in zijn strategieën en maatregelen in aanmerking neemt. Wij moeten de rol van actieve consumenten bij de digitalisering versterken en hen aanmoedigen en het recht verlenen zoveel mogelijk slimme oplossingen te gebruiken, omdat zij de efficiëntie en de prestaties van de interne energiemarkt kunnen verbeteren. Tegelijkertijd moet er rekening worden gehouden met distributiesysteembeheerders om de voorzieningszekerheid te waarborgen. De instrumenten moeten gebruiksvriendelijk zijn en er moet aandacht worden besteed aan kwetsbare groepen en mensen met een handicap. Een beleid voor een rechtvaardige transitie en een actieve politieke sturing van de veranderingen is dan ook onontbeerlijk. Als de sociale dimensie bij de uitvoering wordt verwaarloosd, dreigt de transformatie op maatschappelijke weerstand te stuiten en daardoor te mislukken.

1.8. Wat het toekomstige ontwerp van energiesystemen en -infrastructuur betreft, heeft het EESC er herhaaldelijk op gewezen dat alle consumenten actief moeten worden betrokken bij de ontwikkeling van slimme energiesystemen en dat er stimulansen moeten komen om het maatschappelijk middenveld te laten deelnemen aan de energietransitie. "Lokale en regionale innovatoren verbinden", zoals de Commissie in punt 7.3 vermeldt, is van groot belang. Collectieve actie zoals samenwerking tussen slimme steden en gemeenschappen kan de beste en meest betaalbare oplossingen creëren die een regio nodig heeft.

1.9. Het digitale beleid en het energiebeleid van de EU vormen nu al een leidraad voor de digitalisering van de energiesector, aangezien thema's zoals de interoperabiliteit van data, energievoorzieningszekerheid, cyberbeveiliging, privacy en bescherming van de consument niet aan de markt alleen kunnen worden overgelaten en een correcte realisatie ervan van cruciaal belang is. In dit verband wijst het EESC erop dat schendingen van privacy en misbruik van data met alle middelen moeten worden voorkomen. Dit omvat niet alleen technische voorzorgsmaatregelen, maar ook de verantwoordelijkheid voor en het toezicht op deze dataruimte door overheidsinstanties die onderworpen zijn aan politieke en democratische controle. Tegelijkertijd dient bijzondere aandacht uit te gaan naar de bescherming van gegevens over kritieke infrastructuur.

1.10. De Commissie stelt in haar mededeling dat het van essentieel belang is dat de digitalisering het reeds op de interne elektriciteitsmarkt bestaande kader voor consumentenbescherming niet ondermijnt. Het EESC neemt hier kennis van en voegt eraan toe dat de consumentenrechten op de energiemarkt moeten worden aangepast en verbeterd. Consumenten mag niet worden benadeeld of te veel betalen. Zij moeten kunnen profiteren van digitale instrumenten die, indien correct ontwikkeld, kunnen bijdragen tot een betere consumentenbescherming.

1.11. Voor alle initiatieven is het belangrijk dat consumenten thuis over een slimme meter beschikken. Dit is in veel lidstaten nog steeds niet het geval en derhalve moeten er dringend meer inspanningen worden geleverd om op grotere schaal slimme meters in te voeren als fundamentele voorwaarde voor de meeste digitale oplossingen in de energiesector, met name voor de elektriciteitsvoorziening en, in mindere mate, voor de gasvoorziening. De lidstaten die slimme meters nog niet volledig hebben uitgerold, moeten dit versnellen en hun nationale doelstellingen met betrekking tot deze uitrol aanscherpen. Uit internationaal onderzoek blijkt dat de uitrol van slimme meters het meest doeltreffend is wanneer de netbeheerders verantwoording moeten afleggen. Slimme meters moeten worden beschouwd als een integraal onderdeel van het elektriciteitsnet.

⁽²⁾ PB C 367 van 10.10.2018, blz. 1.

1.12. Het risico bestaat dat nieuwe datagestuurde diensten en innovatieve technologische oplossingen niet snel genoeg worden doorgevoerd als er niet genoeg geschoolde werknemers en opgeleide professionals zijn om ze te helpen uitrollen. De noodzakelijke arbeidsmarkt- en onderwijsmaatregelen vereisen voldoende financiële middelen en de ontwikkeling van een actieplan om een gecoördineerde aanpak te waarborgen. Het EESC is van mening dat nauwe samenwerking met de sociale partners in dit verband essentieel is.

1.13. Cyberbeveiliging is van wezenlijk belang om de betrouwbaarheid van het steeds digitalere energiesysteem te waarborgen. De ontwikkelingen van de laatste decennia en in het bijzonder de recente gebeurtenissen tonen het gevaar van cyberaanvallen en sabotageacties tegen kritieke infrastructuur. Problemen kunnen echter niet alleen het gevolg zijn van cyberaanvallen of sabotage, maar ook van storingen in hardware en software, zodat de Commissie bij de digitalisering bijzondere aandacht moet besteden aan het ontwerp van hardware en software om de robuustheid ervan te waarborgen. Uitval of beschadiging van kritieke infrastructuur kan leiden tot desastreuze voorzieningstekorten en de openbare veiligheid in gevaar brengen. Meer gedecentraliseerde opwekking en gebruik van energie in combinatie met het internet vergroot het "aanvalsoppervlak" en de cyberrisico's. Het gedigitaliseerde energiesysteem (zowel de hardware als de software) moet betrouwbaar zijn, zodat de continue beschikbaarheid is gewaarborgd.

1.4. Het EESC is van mening dat een gecombineerde strategie voor de energietransitie en de digitale transformatie in plattelandsgebieden niet de verwachte mate van aandacht en steun heeft gekregen. Het dringt aan op een snelle uitvoering van de langetermijnvisie van de Commissie voor de plattelandsgebieden van de EU en op de mobilisering van belanghebbenden in het kader van het EU-plattelandspact.

2. Achtergrond

2.1. De Commissie heeft een mededeling gepubliceerd met als doel de digitalisering van het energiesysteem te bevorderen. Met het EU-actieplan voor de digitalisering van het energiesysteem wordt beoogd de doelstellingen van het strategisch prognoseverslag over de groene en de digitale transitie te verwezenlijken, waarbij digitale technologie bijdraagt aan de totstandbrenging van een klimaatneutrale en hulpbronnenefficiënte samenleving en er tegelijkertijd voor wordt gezorgd dat iedereen voordeel haalt bij deze transitie.

2.2. In haar EU-actieplan stelt de Commissie een reeks acties voor op vijf gebieden: bevordering van connectiviteit, interoperabiliteit en een naadloze uitwisseling van energiedata door de totstandbrenging van een gemeenschappelijke dataruimte, bevordering en coördinatie van investeringen in het slimme netwerk, levering van betere diensten op basis van digitale innovatie om consumenten bij de energietransitie te betrekken, waarborging van de cyberveiligheid in het energiesysteem, en ervoor zorgen dat de groeiende energiebehoeften van de ICT-sector in overeenstemming zijn met de Europese Green Deal. De Commissie is van mening dat digitalisering de betaalbaarheid, duurzaamheid en weerbaarheid van het energiesysteem van de EU kan verbeteren.

2.3. Slimme oplossingen zijn bedoeld om consumenten meer controle te geven over hun energieverbruik en -facturen en zo het beheer van het energiegebruik te verbeteren, hoewel veel eindgebruikers dit potentieel kunnen begrijpen zonder een slimme oplossing nodig te hebben. Innovatieve energiediensten moeten het energieverbruik verminderen en energie moet worden gebruikt wanneer het goedkoop is. Slimme meters verschaffen belangrijke informatie om de kosten van het energieverbruik te drukken, bijvoorbeeld het slim laden van elektrische voertuigen, slimme warmtepompen in combinatie met zonnepanelen. Slimme meters helpen klanten de gegevens op hun rekeningen te controleren en stellen hen in staat een einde te maken aan onjuiste rekeningen en facturering achteraf, die momenteel tot de grootste zorgen van de consument behoren. Het actieplan voorziet in steun voor digitale instrumenten, die het belang van de consumenten dienen en in sommige gevallen in samenwerking met hen worden ontwikkeld, betere digitale vaardigheden, financiering voor slimme digitale oplossingen via programma's die kunnen bijdragen tot de verwezenlijking van de nagestreefde digitalisering van het energiesysteem, steun voor nationale regelgevende instanties bij het vaststellen en monitoren van gemeenschappelijke indicatoren voor slimme netwerken, de totstandbrenging van een gemeenschappelijke Europese ruimte voor energiegegevens en de nauwe betrokkenheid van alle relevante belanghebbenden, met name netbeheerders en energieleveranciers.

2.4. Volgens de Commissie bieden ICT-technologieën een groot vergroeningspotentieel. Digitale oplossingen moeten helpen om energievoorziening, -opslag en -vraag in evenwicht te brengen en het energiesysteem flexibeler te maken, waardoor de integratie van gedecentraliseerde hernieuwbare energiebronnen wordt vergemakkelijkt. Flexibiliteitsmarkten moeten worden ontwikkeld om investeringen in flexibiliteitsopties aantrekkelijk te maken, ongeacht of deze investeringen worden gedaan door producenten, consumenten of prosumenten die de vruchten plukken van digitale instrumenten.

2.5. Tegelijkertijd wordt in het actieplan benadrukt dat het stijgende energieverbruik in de ICT-sector moet worden beteugeld. Het actieplan voorziet ook in de totstandbrenging van een digitale tweeling van het Europese elektriciteitsnet, ondersteuning van energiegemeenschappen door middel van digitale instrumenten, de ontwikkeling van energiegerelateerde etiketten voor computers, datacentra en blockchains, en de ontwikkeling van een EU-gedragcode voor de duurzaamheid van telecommunicatienetwerken.

2.6. In een steeds meer gedigitaliseerd energiesysteem met gedecentraliseerde opwekking, transmissie en distributie van energie en meer digitaal verbonden apparaten in woningen, neemt het risico van spionage, cybercriminaliteit en uitval van apparatuur in verband met energieverbruik toe. Derhalve stelt de Commissie goed gecoördineerde cyberbeveiligingsmaatregelen voor om de algemene weerbaarheid van het systeem te versterken.

2.7. Het actieplan geeft aan dat hiervoor zowel maatregelen op middellange en lange termijn als een governancekader nodig zijn. De Commissie legt uit dat belangengroepen, bedrijven en internationale partners hierbij betrokken zullen zijn en merkt op dat de beperkte overheidsmiddelen slim moet worden gebruikt en dat er meer particuliere investeringen nodig zijn.

3. Algemene opmerkingen

3.1. In haar actieplan gaat de Commissie terecht in op het enorme potentieel van digitale technologieën om de flexibiliteit van het elektriciteitssysteem te vergroten. Het EESC steunt deze doelstellingen en is ingenomen met de meeste van de in het actieplan voorgestelde maatregelen. Het EESC heeft met name het verband tussen de energietransitie en de digitale transformatie al duidelijk gemaakt door te wijzen op de voordelen van digitalisering op het gebied van energiebesparing, vermindering van de energie-intensiteit en een beter beheer van de energie-infrastructuur. Hoewel de optimistische toon van het actieplan inspirerend is, neigt de Commissie er echter toe voorbij te gaan aan het feit dat de fysieke realiteit heel anders is dan de praktijkvoorbeelden van digitalisering die in het actieplan worden genoemd.

3.2. De belangrijkste uitdagingen voor de energiesector zijn volgens het EESC de volgende: de energiebronnen van Europa diversifiëren, de afhankelijkheid van ingevoerde energie verminderen, zorgen voor een geïntegreerde interne energiemarkt, de energie-efficiëntie verbeteren, het energienet snel uitbreiden, de voorzieningszekerheid garanderen, de economie koolstofvrij maken, de uitstoot verminderen, overschakelen op een koolstofarme economie met koolstofarme en schone energietechnologieën, opvoeren en massaal uitbreiden van hernieuwbare energie om de klimaatdoelstellingen te halen, onderzoek en onderwijs op dit gebied bevorderen, zorgen voor een rechtvaardige transitie en de sociale dimensie van energie ondersteunen, zoals het terugdringen van energiearmoede. Digitalisering van het energiesysteem vormt hiervoor de basis en kan helpen al deze belangrijke uitdagingen aan te gaan.

3.3. Hoewel zowel de strategische aanpak als de specifieke maatregelen van het actieplan in de goede richting wijzen, verzuimt de Commissie het actieplan te integreren in het algemene energiebeleid. Een tunnelvisie die alleen gericht is op digitalisering en geen aandacht heeft voor het algemene kader zal niet de voordelen opleveren die in het actieplan terecht worden toegelicht.

3.4. Het voorstel van de Commissie schetst een beeld van een ideale staat die voortbouwt op een goed ontwikkeld energiesysteem (bijvoorbeeld transmissie- en distributienet) en dit digitaliseert. In Europa moeten echter eerst transmissie- en distributienetten worden ontwikkeld voordat complexe digitale technologie kan worden ontwikkeld. We digitaliseren tevergeefs als intelligent beheerde energie niet via energietransmissienetwerken kan worden doorgegeven. Bovendien wordt een enorme hoeveelheid energie verspild aan transmissie- en distributienetten. De kosten van groene stroom die niet kan worden gebruikt of getransporteerd en die moet worden ingeperkt, bedroegen meer dan 2 miljard EUR vóór de energiecrisis en ook nu nog meer dan 12 miljard EUR tijdens de energiecrisis in grote landen als Duitsland. Dit economische verlies zal vele malen groter worden tenzij de elektriciteitsnetten en de systeemcompatibele opslagcapaciteit snel worden uitgebreid en er tegelijkertijd betere manieren worden gevonden om elektriciteit direct ter plaatse te gebruiken. Digitalisering op dit gebied kan een rol spelen bij het opsporen van deze verliezen en het gebruik van de aldus gegenereerde data bij de ontwikkeling van netwerken.

3.5. Het klopt dat er aanzienlijke investeringen in de energie-infrastructuur nodig zijn om de netten slim te maken. Het is klopt ook dat veel lidstaten dergelijke investeringen niet stimuleren omdat hun regelgeving duidelijk gericht is op kapitaaluitgaven (capex), terwijl het bij investeringen in digitalisering vooral om exploitatiekosten (opex) gaat. Coördinatie van en toezicht op dergelijke investeringen en de daarmee samenhangende vooruitgang zullen niet volstaan. Het EESC verzoekt de Europese Commissie om de ideeën achter de “bevordering van investeringen in digitale elektriciteitsinfrastructuur” op te nemen in een wijziging van artikel 58 van Richtlijn (EU) 2019/944 betreffende gemeenschappelijke regels voor de interne markt voor elektriciteit, zodat er een regelgevingskader komt dat investeringen in de digitalisering van elektriciteitsnetten daadwerkelijk stimuleert.

3.6. De Europese Commissie wijst er terecht op dat digitale instrumenten een belangrijke rol spelen bij de ontwikkeling van regelingen voor collectief zelfverbruik en energiegemeenschappen. Zowel begeleiding als het geplande experimenteerplatform kunnen helpen, maar zijn niet de belangrijkste aspecten. Meer dan vijf jaar na de presentatie van het pakket schone energie spelen zowel energiegemeenschappen als collectief zelfverbruik nog steeds een kleine rol in de Europese energiesystemen. In veel gevallen zijn de belangrijkste redenen hiervoor aanzienlijke bureaucratische belemmeringen en een gebrek aan informatie bij consumenten en producenten. De Europese Commissie heeft tot nu toe het bestaan van deze belemmeringen genegeerd. De Europeanen moeten prikkels krijgen die hen er uiteindelijk van overtuigen en motiveren al

hun energiegerelateerde activiteiten te digitaliseren. Het gedigitaliseerde energiesysteem als geheel moet zo aantrekkelijk zijn voor de partijen die in dat systeem actief zijn, dat niet alleen financiële prikkels bijdragen tot de totstandbrenging van dit gedigitaliseerde energiesysteem, maar dat de hele omgeving hen ertoe aanzet een gecontroleerd, beheerd en veilig energiesysteem te creëren. Het EESC verzoekt de Commissie en de lidstaten om overeenkomstige initiatieven te ontwikkelen, waaronder rechtstreekse steun om energiegemeenschappen en collectieve prosumenten in staat te stellen hun potentieel volledig te ontwikkelen, rekening houdend met distributiesysteembeheerders om de voorzieningszekerheid te waarborgen. Anders zullen digitale instrumenten geen verschil maken.

3.7. Bidirectioneel laden van elektrische auto's is een ander veelbelovend voorbeeld dat aantoont dat actievere consumenten rechtstreeks kunnen bijdragen tot systeemstabiliteit met digitale technologie, waaronder ICT, zowel aan net- als aan consumentenzijde. Maar in heel Europa zijn er bijna geen businesscases voor bidirectioneel laden van elektrische auto's, want de markt is niet ontworpen om op de markt gebaseerde prikkels te bieden voor het flexibel verbruiken en terugleveren van elektriciteit. Bij haar inspanningen om de markt opnieuw vorm te geven moet de Commissie zich met name richten op het ontwerpen van een markt die voorbeelden zoals genoemd in hoofdstuk 4.2 van het actieplan aantrekkelijk maakt en gangbaar helpt maken. Hierbij kan bidirectioneel opladen in de toekomst ook door netwerkexploitanten worden gebruikt als factor bij het beheersen van de belasting, waarmee ook rekening moet worden gehouden in de wetgeving om de voorzieningszekerheid te waarborgen.

3.8. Het EESC wijst er nogmaals op dat een klimaatneutrale, gedecentraliseerde en gedigitaliseerde energievoorzieningsstructuur met de juiste aanpak aanzienlijke positieve gevolgen kan hebben voor de werkgelegenheid en de economie, met name de regionale economieën⁽³⁾. In de huidige crisis heeft de Europese Unie behoefte aan een algemene aanpak van het energiebeleid waarin de specifieke energie- en klimaatgerelateerde problemen worden gecombineerd met de doelstellingen van het sociale en regionale cohesiebeleid.

3.9. Het EESC benadrukt dat de technocratische vormgeving van de economische randvoorwaarden en de financiële bevordering van nieuwe technologieën, met name de digitalisering van het energiesysteem, een belangrijke rol spelen in de energietransitie. Tegelijkertijd merkt het EESC op dat een veranderingsbeleid alleen succesvol kan zijn als het rekening houdt met de verschillende sociale dynamieken die bij de transitie een rol spelen en deze in zijn strategieën en maatregelen in aanmerking neemt. Wij moeten de rol van consumenten bij de digitalisering uitbreiden en hen aanmoedigen zoveel mogelijk intelligente oplossingen te gebruiken, omdat zij de efficiëntie en de prestaties van de interne energiemarkt kunnen helpen verbeteren, met nauwe betrokkenheid van alle onderdelen van de energiewaardeketen om de voorzieningszekerheid te waarborgen. Een beleid voor een rechtvaardige transitie en een actieve politieke sturing van de veranderingen is dan ook onontbeerlijk. Als de sociale dimensie bij de uitvoering wordt verwaarloosd, dreigt de transformatie op maatschappelijke weerstand te stuiten en daardoor te mislukken.

3.10. De transformatie van het energiesysteem kan onverwachte winsten opleveren voor dienstverleners, die voor hun nieuwe oplossingen hogere tarieven kunnen vragen. Innovatieve diensten, apps en energiebeheersystemen kunnen echter het enorme onbenutte potentieel voor energiegebruikers ontsluiten en een verlichting betekenen voor consumenten die gebukt gaan onder hoge energieprijzen. Digitalisering kan helpen de prijzen op de markt vergelijkbaar te maken, de prijzen voor flexibiliteitsopties zoals load shifting eerlijk te maken en in een vroeg stadium van het marktproces aan het licht te brengen dat energieverbruikers, zoals kwetsbare huishoudens, minder zouden kunnen betalen voor de geleverde dienst. Zo kunnen slimme oplossingen voor energieboekhouding sociaal kwetsbaren de kans geven om zoveel energie te gebruiken als ze kunnen betalen, zonder dat ze zich in de schulden steken.

3.11. Het EESC verzoekt de Commissie ook rekening te houden met de realiteit van de markt voor slimme meters en zo nodig in te grijpen. De voorgenomen installatie van slimme meters kan huurders met hoge kosten opzadelen. In de praktijk is er nauwelijks concurrentie tussen de verschillende aanbieders van meetdiensten. Uit sectoronderzoeken in Duitsland en Oostenrijk is gebleken dat er heel wat aanwijzingen zijn voor het bestaan van een niet-competitief oligopolie in de submetersector⁽⁴⁾. Met het oog op de concurrentie moet ervoor worden gezorgd dat verbruiksregistratieapparatuur ook door derde aanbieders kan worden gebruikt. Anders zou een verandering van factureringsbedrijf altijd gepaard gaan met de kosten voor de vervanging van bestaande verbruiksregistratieapparatuur.

3.12. Er zij in dit verband verwezen naar het standpunt van het EESC dat een tweedeling in de samenleving op energiegebied koste wat kost moet worden voorkomen. Het kan niet zo zijn dat alleen huishoudens die over voldoende financiële en technische middelen beschikken hun voordeel doen met de energietransitie en alle andere huishoudens met de kosten worden opgezadeld. Derhalve steunt het EESC de stimulansen en instrumenten voor de uitvoering van de energie-efficiëntierichtlijn die bedoeld zijn om kwetsbare klanten en huishoudens te helpen, en wijst het erop dat ambitieuze doelstellingen voor stadsverwarming en -koeling tot slechtere omstandigheden in sociale huisvesting kunnen leiden.

⁽³⁾ PB C 367 van 10.10.2018, blz. 1.

⁽⁴⁾ Zo is vastgesteld dat de grootste aanbieder van meterdiensten in Oostenrijk heeft geprobeerd derden uit te sluiten van het gebruik van zijn slimme meetapparatuur door gebruik te maken van vormen van hardwarebescherming (Oostenrijkse federale mededingingsautoriteit (BWB), 2022).

3.13. Wat het toekomstige ontwerp van energiesystemen en -infrastructuur betreft, heeft het EESC er herhaaldelijk op gewezen dat alle consumenten — huishoudens, bedrijven en energiegemeenschappen — actief moeten worden betrokken bij de ontwikkeling van slimme energiesystemen en dat er stimulansen moeten komen die het maatschappelijk middenveld in staat stellen om niet alleen deel te nemen aan de energietransitie, maar ook bij te dragen aan de financiering ervan. “Lokale en regionale innovatoren verbinden”, zoals de Commissie in punt 7.3 vermeldt, is van groot belang. Collectieve actie zoals samenwerking tussen slimme steden en gemeenschappen kan de beste en meest betaalbare oplossingen creëren die een regio nodig heeft.

3.14. Het actieplan beoogt de totstandbrenging van een gemeenschappelijke Europese ruimte voor energiedata en een goede governance om een gecoördineerde uitwisseling en een dito gebruik van energiedata in de gehele EU te waarborgen. Het digitale beleid en het energiebeleid van de EU vormen nu al een leidraad voor de digitalisering van de energiesector, aangezien thema's zoals de interoperabiliteit van data, energievoorzieningszekerheid, cyberbeveiliging, privacy en bescherming van de consument niet aan de markt alleen kunnen worden overgelaten en een correcte realisatie ervan van cruciaal belang is. In dit verband wijst het EESC erop dat schendingen van privacy en misbruik van data met alle middelen moeten worden voorkomen. Dit omvat niet alleen technische voorzorgsmaatregelen, maar ook de verantwoordelijkheid voor en het toezicht op deze dataruimte door overheidsinstanties die onderworpen zijn aan politieke en democratische controle. De eigendom van overheidsgegevens moet worden bevorderd, aangezien data een belangrijke economische factor zijn in een genetwerkte en gedigitaliseerde samenleving. Anderzijds moeten particuliere gegevensmonopolies van GAFA⁽⁵⁾ worden voorkomen. Tegelijkertijd dient bijzondere aandacht uit te gaan naar de bescherming van gegevens over kritieke infrastructuur.

3.15. De voorgestelde dataruimte is een veelbelovende aanpak, maar vereist duidelijke regels voor de toegang tot de geanonimiseerde data voor alle marktdeelnemers die de data willen gebruiken, bijvoorbeeld om de handel in en het delen van energie beter te plannen. Het is van belang snel werk te maken van de in het actieplan genoemde “solide governance” door basisrechten te formuleren voor alle marktdeelnemers, waaronder consumenten, prosumenten, energiehandelaren enz.

3.16. Wat de strategische coördinatie op EU-niveau betreft, voorziet het actieplan in de oprichting van een deskundigengroep slimme energie (voorheen taskforce slimme netten). Doel ervan is bij te dragen tot de opbouw van het Europees kader voor het delen van data over energie, de coördinatie van de uitwisseling van data voor de energiesector op EU-niveau te versterken, de leidende beginselen vast te stellen en te zorgen voor samenhang tussen de verschillende prioriteiten en initiatieven op het gebied van data-uitwisseling, en de Commissie te ondersteunen bij de ontwikkeling en invoering van een gemeenschappelijke Europese dataruimte voor energie. Het EESC wijst erop dat in dit verband duidelijke richtsnoeren en doelstellingen moeten worden ontwikkeld en dat de betrokkenheid van de sociale partners en het maatschappelijk middenveld essentieel is.

3.17. Het idee om transmissiesysteembeheerders en distributiesysteembeheerders te ondersteunen bij het tot stand brengen van een digitale tweeling van het elektriciteitsnet, is een interessante aanpak en kan bijdragen tot een betere modellering van het netwerk. Er moet echter precies worden bepaald welke rol de digitale tweeling zal spelen bij de planning van de uitbreiding van het net, bij het slimmer maken van het net, bij de integratie van flexibiliteitsopties, waaronder virtuele elektriciteitscentrales, energieprosumptie en het delen van energie, en bij het optimaliseren van de weerbaarheid. In dit verband lijken ook wijzigingen van Richtlijn (EU) 2019/944 noodzakelijk.

3.18. De Commissie stelt in haar mededeling dat het van essentieel belang is dat de digitalisering het reeds op de interne elektriciteitsmarkt bestaande kader voor consumentenbescherming niet ondermijnt. Het EESC neemt hier kennis van en voegt eraan toe dat de consumentenrechten op de energiemarkt moeten worden aangepast en verbeterd. De consument mag niet worden benadeeld of te veel betalen. Bijzondere aandacht moet uitgaan naar kwetsbare groepen, mensen met een handicap en mensen met weinig digitale vaardigheden. Hier is adequate beschermende regelgeving nodig omdat nu al blijkt dat veel consumenten het overzicht over digitale informatie en facturen verliezen.

3.19. De mededeling bepaalt dat de mogelijkheden van de lidstaten om gereguleerde prijzen vast te stellen, met name voor kwetsbare afnemers en mensen die in energiearmoede verkeren, niet negatief mogen worden beïnvloed door de digitalisering. Met digitale instrumenten kunnen overheidsinstanties energiearmoede ook beter in kaart brengen, monitoren en aanpakken, terwijl de energiesector zijn activiteiten verder kan optimaliseren, zich op voorzieningszekerheid kan richten en prioriteit kan geven aan het gebruik van hernieuwbare energiebronnen.

3.20. Het EESC is ingenomen met de aankondiging van de Commissie om ervoor te zorgen dat de belangrijkste O&I-projecten samenwerken om medio 2023 strategieën vast te stellen die consumenten betrekken bij het ontwerpen en gebruiken van toegankelijke en betaalbare digitale instrumenten. Het EESC wijst er nogmaals op dat er nog steeds veel moet worden geïnvesteerd in onderzoek en innovatie.

Tegen deze achtergrond zijn overheidsinvesteringen in slimme systemen voor hernieuwbare energie van groot belang om de voorzieningszekerheid te waarborgen, energiearmoede te bestrijden, betaalbare prijzen te garanderen en banen te scheppen.

⁽⁵⁾ De vier internetgiganten: Google, Apple, Facebook en Amazon.

Net als in advies ECO/569 beveelt het EESC nogmaals aan om de gouden regel toe te passen op overheidsinvesteringen. Voor alle initiatieven is het belangrijk dat consumenten thuis over een slimme meter beschikken. Dit is in veel lidstaten nog steeds niet het geval en derhalve moeten er dringend meer inspanningen worden geleverd om op grotere schaal slimme meters in te voeren als fundamentele voorwaarde voor de meeste digitale oplossingen in de energiesector. De lidstaten die slimme meters nog niet volledig hebben uitgerold, moeten dit versnellen en hun nationale doelstellingen met betrekking tot deze uitrol aanscherpen.

3.21. Het risico bestaat dat nieuwe datagestuurde diensten en innovatieve technologische oplossingen niet snel genoeg worden doorgevoerd als er niet genoeg geschoolde werknemers en opgeleide professionals zijn om ze te helpen uitrollen⁽⁶⁾. Om de doelstellingen te halen, moeten er volgens het EESC onmiddellijk passende maatregelen worden genomen, in nauwe samenwerking met de sociale partners.

3.22. Er zijn echter ook voldoende financiële middelen en programma's nodig om met name langdurig werklozen, vrouwen en jongeren via specifieke programma's op te leiden en voor hen aantrekkelijke randvoorwaarden te scheppen. Dit omvat baangaranties alsmede een opleidings- en kwalificatie-initiatief en een breed scala aan omscholings- en bijscholingsmogelijkheden. De noodzakelijke arbeidsmarkt- en onderwijsmaatregelen vereisen voldoende financiële middelen en de ontwikkeling van een actieplan om een gecoördineerde aanpak te waarborgen.

3.23. Het EESC dringt aan op nauwe samenwerking tussen opleidingsaanbieders en bedrijven bij het opzetten van cursussen die de competenties en vaardigheden bieden die nodig zijn voor de digitale en duurzame transformatie van de economie, onder meer door bijscholing en omscholing van zowel werknemers als ondernemers. Het Europees Jaar van de Vaardigheden 2023 zal worden gebruikt om deze maatregelen te versterken en doeltreffend uit te voeren.

3.24. Cyberbeveiliging is van wezenlijk belang om de betrouwbaarheid van het steeds digitalere energiesysteem te waarborgen. De ontwikkelingen van de laatste decennia en in het bijzonder de recente gebeurtenissen tonen het gevaar van cyberaanvallen en sabotageacties tegen kritieke infrastructuur. Problemen kunnen echter niet alleen het gevolg zijn van cyberaanvallen of sabotage, maar ook van storingen in hardware en software, zodat de Commissie bij de digitalisering bijzondere aandacht moet besteden aan het ontwerp van hardware en software om de robuustheid ervan te waarborgen. Uitval of beschadiging van kritieke infrastructuur kan leiden tot desastreuze voorzieningstekorten en de openbare veiligheid in gevaar brengen. Meer gedecentraliseerde opwekking en gebruik van energie in combinatie met het internet vergroot het "aanvalsovervlak" en de cyberrisico's.

3.25. De hele waardeketen van het energiesysteem, van productie en transmissie tot distributie en de consument, met inbegrip van alle digitale interfaces langs het traject, kan een doelwit zijn voor cyberaanvallen en fysieke aanvallen. Het is in een ieders belang in Europa dat deze kritieke infrastructuur beter wordt beschermd. De EU moet beter voorbereid zijn op dit soort mogelijke aanvallen. Het EESC dringt er dan ook op aan dat de tot dusver genomen maatregelen onmiddellijk kritisch tegen het licht worden gehouden en dat er een integrale strategie wordt uitgewerkt om de EU tegen bedreigingen zoals natuurrampen, fysieke aanvallen en cyberaanvallen te beschermen. Het EESC verwijst in dit verband naar zijn andere adviezen over dit onderwerp⁽⁷⁾ en beveelt aan dat alle buitenlandse investeringen in strategische sectoren in de EU in overeenstemming zijn met het veiligheidsbeleid van de EU.

3.26. De ICT-sector neemt zo'n 7 % van het mondiale elektriciteitsverbruik voor zijn rekening. In het kader van de groene en digitale transitie is het derhalve van essentieel belang ervoor te zorgen dat de groeiende energiebehoefte van de ICT-sector wordt teruggedrongen, overeenkomstig de doelstelling inzake klimaatneutraliteit. Het EESC is het ermee eens dat het van cruciaal belang is het gebruik van energie en hulpbronnen in de gehele ICT-waardeketen en de belangrijkste nieuwe bronnen van ICT-gerelateerd energieverbruik aan te pakken. Er bestaan al oplossingen voor het hergebruik van afvalwarmte van datacentra om huizen en bedrijven te verwarmen. Daarom is het belangrijk dat afvalwarmte bij de herziening van de richtlijn hernieuwbare energie (RED III) en andere energiereleerde wetgeving in het kader van het pakket "Fit for 55" op gelijke voet met hernieuwbare energiebronnen wordt behandeld. Er zijn echter concrete en haalbare oplossingen nodig die als beste praktijken kunnen dienen om optimale resultaten te bereiken.

3.27. Interoperabele technische normen, cyberbeveiliging, gegevensbescherming en andere essentiële aspecten van een gedigitaliseerd energiesysteem moeten wereldwijd worden gewaarborgd, op internationale fora en in samenwerking met partnerlanden. Om de groene en digitale transitie met partnerlanden via bilaterale contacten vooruit te helpen, verzoekt het EESC de Commissie om digitale en groene aspecten te integreren in energiereleerde projecten, partnerschappen en samenwerkingsovereenkomsten.

⁽⁶⁾ Op basis van de resultaten van de openbare raadpleging heeft de Commissie tekortkomingen bij de ontwikkeling van vaardigheden en een gebrek aan voldoende geschoolde werknemers aangewezen als de belangrijkste belemmeringen voor de invoering van digitale technologieën (samenvattend verslag beschikbaar op "Geef uw mening").

⁽⁷⁾ PB C 286 van 16.7.2021, blz. 170.

4. Specifieke opmerkingen

4.1. Het EESC is van mening dat een gecombineerde strategie voor de energietransitie en de digitale transformatie in plattelandsgebieden niet de verwachte mate van aandacht en steun heeft gekregen. Het dringt aan op een snelle uitvoering van de langetermijnvisie van de Commissie voor de plattelandsgebieden van de EU en op de mobilisering van belanghebbenden in het kader van het EU-plattelandspact.

4.2. Het EESC beveelt aan om te zorgen voor gelijkheid op de arbeidsmarkt in de energiesector door mogelijkheden voor vrouwen te verkennen en te voorkomen dat de energietransitie en de digitale transformatie een val vormen voor de loopbaan en de beloning van vrouwen, en door in de sociale dialoog en in collectieve overeenkomsten in energiebedrijven in heel Europa ook aandacht aan gelijkheid te besteden.

Brussel, 22 maart 2023.

De voorzitter
van het Europees Economisch en Sociaal Comité
Christa SCHWENG